

Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin sigara, alkol alışkanlıkları ve sosyokültürel özelliklerinin incelenmesi

Sıtkı Orak*, Tangül Özen**, M. Ertekin Orak***

* SDÜ Isparta Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü Halk Sağlığı Hemşireliği AD, Isparta

**SDÜ Isparta Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü Cerrahi Hemşireliği AD, Isparta

***Uludağ Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fk. Ekonometri Bl. Mezunu, Gönüllü Anketör ve Yazım elemanı, Isparta

Özet

Süleyman Demirel Üniversitesinin 1997-1998 eğitim öğretim yılı bahar döneminde basit tesadüf örnekleme yöntemi ile ankete dayalı yapılan bu çalışmada 712 öğrencinin sigara, alkol vb alışkanlıkları ve sosyokültürel özellikleri incelendi. Ankete katılan öğrencilerin yaşları 17-26 arasında olup 378'i (%53.1) erkek, 334'ü (%46.9) kız idi. 712 öğrenciden 348'i (%48.8) sigara içen, 107'si (%15.0) alkol alan, 88'i (%12.36) kahvehaneye giden, 174'ü (%23.73) diğer alışkanlıkları olanlardır. Öğrencilerin bir veya birden fazla sosyokültürel etkinliklere katılmaları ise; 144'ü (%20.2) güzel sanatlarla ilgili, 500'ü (%70.2) TV+radyo izleyen, 305'i (%42.8) tiyatro-sinema giden, 473'ü (%66.4) kitap- gazete okuyan, 301'i (%42.3) spor yapan ve 60'ı (%8.4) diğer uğraşlar olarak bulundu. Bu öğrencilerin derslerinde başarıları ise; 62'si (%8.7) çok iyi, 278'i (%39.1) iyi, 280'i (%39.4) orta, 64'ü (%9.0) zayıf ve 26'sı (%3.6) çok zayıf olduğu anlaşıldı. Bulgular, biyoistatistikten yararlanarak ve kaynakların ışığında değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Üniversite öğrencisi, sigara, alkol, sosyokültürel özellikleri.

Abstract

A study of smoking, alcohol habits and socio-cultural features of students at Suleyman Demirel University

In this study which was made basing on a questionnaire and using the method of simple randomised sampling in the spring semester of 1997-1998 educational year of SDU, smoking and alcohol habits and socio-cultural properties of 712 students were studied. The ages of students answering the questionnaire were between 17 and 26 and 378 (53.1%) of them were male and 334 (46.9%) were female. 348 (48.8%) of the 712 students smoked, 107 (15.0%) drank alcohol, 88 (12.36%) went to cafes, and 174 (23.73%) of them had some other habits. The attendance of students to one or more socio-cultural activities was found as follows: 144 (20.2%) were interested in the fine arts, 500 (70.2%) were keen on radio and TV, 305 (42.8%) went to the cinemas or the theatres, 473 (66.4%) read books and newspapers, 301 (42.3%) did sports and 60 (8.4%) were interested in some other activities. The success rates of these students were as follows: 62 (8.7%) of them were very good, 278 (39.1%) good, 280 (39.4%) middling at lessons 64 (9%) unsuccessful and 26 (3.6%) very unsuccessful. Findings were evaluated use to biostatistic and in the light of the sources.

Keywords: University student, cigarette, alcohol, socio-cultural properties.

Giriş

Türkiye'nin nüfusu 1997 sayımına göre 62.8 milyondur. Bunun yaklaşık %32'si genç nüfustur. Nüfusun %39.9'u eğitim kapsamında olup bunun 1330241'i yükseköğretim öğrencisidir (1,2,3). Üniversiteler bilgi-beceri kazandıran ve özgür düşünme imkanı veren eğitim kurumlardır. Ancak, geç adölesan dönemin özelliklerini taşıyan üniversite öğrencileri bazı biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlar yaşamaktadırlar (2). Biyolojik değişimin hızlandığı ve bir çok

kişilik çatışmasının olduğu, fırtınalı, kuralsızlık ilk gençlik ve orta gençlik dönemlerin sorunları daha baskındır. Henüz, böyle bir çağda asosyal olduğu kadar sağlık sorunu doğuran bir çok alışkanlıklar da kazanmaktadır (4). Örneğin; sigara içmek, alkol almak, gruplaşmalar, gece hayatı, kahvehane alışkanlığı ve cinsellikle ilgilenme gibi. İleri gençlik döneminde önceki kazanımların izleri olmakla beraber geleceğe yönelik duygulanım özellikleri de vardır (5). Üniversite öğrencileri bu duyguları aşabildikleri ölçüde spor yaparak, güzel sanatlara yönelerek ve sosyokültürel etkinliklere katılarak kendilerini geliştirebilmektedirler (6,7). Kişisel sağlığı etkileyen ve zararlı alışkanlık-

Yazışma Adresi:

Yrd.Doç.Dr.Sıtkı ORAK
SDÜ, Isparta Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü İSPARTA
Tel : 0-246-2187156 / 147
E-mail: stkorak@sdu.edu.tr

lardan biri olan sigarada yaklaşık 4000 kadar çeşitli madde vardır. Bunlardan nikotin; bağımlılık ve kalp-damar hastalığı etkeni, karbonmonoksit; vücuda oksijen alımını azaltan ve bedensel-zihinsel yorgunluğun nedenidir. Ayrıca zehir ve kanserojen etki gösteren benzen, vinil klorür, arsenik, benzopiren, hidrojen siyanür, krom, nikel, DDT ve polonium vardır. Kronik sigara içenlerde kalp damar hastalıklarına, serebral hastalıklara, başta akciğer ve diğer organ kanserlerine, bebeklerin düşük ağırlıklı doğumuna, ayrıca kanda ve biyokimyasal maddelerde değişikliklere neden olmaktadır (8,9). Sigaranın yaygın kullanıldığı toplumlarda akciğer kanserinden ölümlerin %90'ı sigaraya bağlanmaktadır. Ülkemizde tanısı konulan organların tasnifine göre tüm kanserlerin yaklaşık yarısı akciğer kanseridir. Kalp ve beyin damarları zedelenmesi sonucu 65 yaş öncesi ölümlerde sigaradan kaynaklanma payının %40-50 oranında olduğu bildirilmiştir (10). Pasif içicilikte de solunan zehirli madde miktarıyla orantılı olarak aynı sağlık sorunlarına neden olmaktadır (11).

Alkol, vücutta lipid seviyesinin artmasına, özellikle B vitamini eksikliğine bağlı zihin fonksiyonlarının bozulmasına ve beyin hücrelerinin hızla yıkımına neden olduğu gibi, midede ülser, akut pankreas, karaciğerde siroz ve kalp-damar hastalıklarına neden olmaktadır. Öğrencilerin bu tür alışkanlıklarına %35.5 inde ailesi ya da yakınlarının alkol veya madde kullanmalarının etkisi olduğu bildirilmektedir (12). Alkol bağımlılarında alkol kullanmayanlara göre serum magnezyum düzeyinin önemli oranda düşük bulunduğu ve alkol yoksunluğunda epileptik ataklar ve deliryum tremens'e neden olduğu bildirilmektedir (13).

Diğer sakıncalı alışkanlıklardan sayılan madde bağımlılığı günümüz gençliğinin önemli sağlık sorununu oluşturmaktadır. Bunlardan; esrar, eroin, morfin ve diğerleri opioidler, amfetaminler sayılmaktadır (12,14).

Materyal ve Metod

Bu çalışma ile Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin bazı alışkanlıkları ve sosyokültürel etkinliklere katılma özellikleri ile başarılarının gösterilmesi amaçlandı. Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesinin Isparta il merkezinde bulunan fakülte ve yüksekokulların 1997-1998 eğitim öğretim yılı bahar dönemi 712 öğrencisi üzerinde yapıldı. Basit tesadüfî yöntemle, başlarında öğretim elamanı olarak Isparta Sağlık Yüksekokulu 4. sınıf öğrencilerinin anketörlüğünde 6 soruluk bir anket formu kullanıldı. Çalışma kapsamına alınan Tıp, Diş Hekimliği, Mühendislik, Fen-Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler, İlahiyat, Teknik Eğitim Fakülteleri ile Isparta Sağlık Yüksekokulu ve Isparta Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin gönüllülük esasına göre anket sorularına yanıt vermeleri istendi. Matbu hazırlanan anket formları bir kerede bizzat okullarında, kafeterya ve kantinlerinde öğrencilere dağıtıldı. Ön açıklamaları yapılarak özgür iradeleri ile yanıtlamaları sağlandı. Tüm anket bilgileri bilgisayara yüklenerek tablo ve grafikleri excel'de yapıldı. Bulgular, SPSS programından ve biyoistatistik 'den yararlanarak kaynakların ışığında değerlendirildi (15).

Bulgular

Anket uygulanan 712 öğrencinin 378'i (%53.1) erkek, 334'ü (%46.9) kız olup bunların fakülte ve yüksekokullara göre dağılımı şekil 1'de dir.

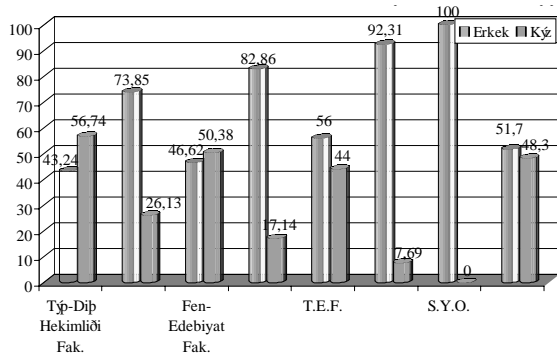
Öğrencilerin %48.8'i sigara içtiği, %15'i alkol aldığı, %12.36'sı kahvehaneye gittiği ve %23.7'inin diğer alışkanlıkları olduğu tablo 1

Tablo 1 : Öğrencilerin Sigara, Alkol Vb. Alışkanlıkları

Alışkanlıklar	Sayı	%
Sigara	348	48.88
Alkol	107	15.03
Kahvehane	88	12.36
Diğer	169	23.73
Toplam	712	100.00

* Öğrencilerin birden fazla alışkanlıkları dikkate alındı

ve şekil 2'de gösterildi. Ki-kare testine göre; öğrencilerin kötü alışkanlıkları ile

Şekil 1 : Öğrencilerin Fakülterine ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Tablo 2 : Öğrencilerin Geldikleri İllerin Gelişmişlik Düzeyi

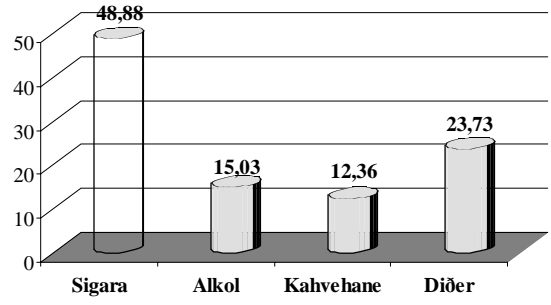
Gelişmişlik Düzeyi	Sayı	%
Orta	294	41,3
Yüksek	363	51,3
Düşük	49	6,9
Yanıtsız	6	0,8
Toplam	712	100,00

annelerinin eğitim düzeyleri arasında ilişki anlamlı olduğu halde ($p < 0.05$), babalarının eğitim düzeyleri arasındaki ilişki anlamsız bulundu ($p > 0.05$). Ayrıca, öğrencilerin aylık gelirleri ile kötü alışkanlıkları arasındaki ilişki Ki-Kare testine göre anlamlı idi ($p < 0.05$). Isparta, orta düzeyde gelişmiş bir ildir (16). Öğrencilerin geldikleri illerin sosyoekonomik gelişmişliği Isparta ili ile kıyasla dağılımları; %41,3'ü Isparta iline eşit, %51'i gelişkin ve %6,9'u düşük düzeydeki illerden olduğu tablo 2, şekil 3'de gösterildi.

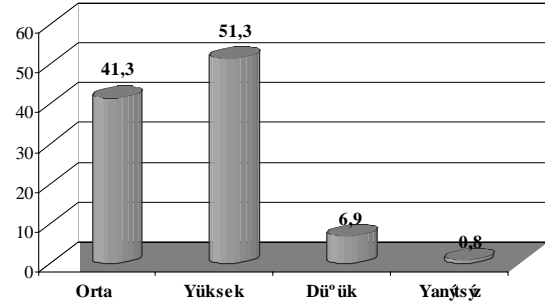
Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyleri tablo 3'de ve şekil 4'de gösterildi. Öğrenci ailelerinin eğitim düzeyleri Isparta, Akdeniz ve Türkiye ortalamasından yüksek olduğu anlaşılmaktadır (17). Öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde;

Tablo 3 : Öğrencilerin Anne ve Babalarının Eğitim Düzeyleri

Eğitim	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar değil	80	11,2	12	1,7
İlkokul	373	52,4	270	37,4
Ortaokul	63	8,8	99	13,9
Lise	128	18,0	150	21,1
Üniversite	68	9,6	181	25,4
Toplam				

Şekil 2 : Öğrencilerin Sigara, Alkol Vb. Alışkanlıkları

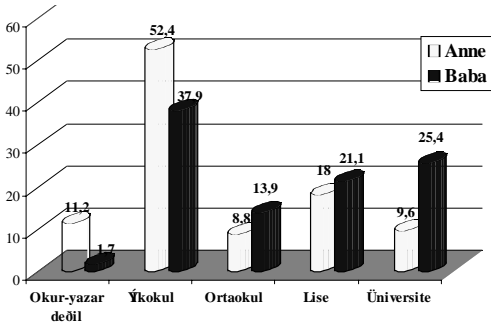

Şekil 3 : Öğrencilerin Geldikleri İllerin Gelişmişlik Düzeyi

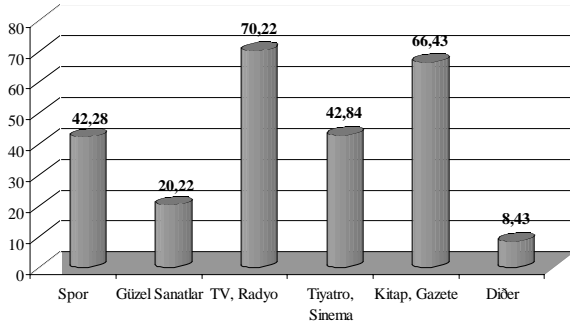
okur yazar olmayan anneler ile babalar arasında ve üniversite eğitilmiş anneler ile babaların yüzdeleri arasında istatistiksel yönden anlamlı fark olduğu halde ($p < 0.05$), diğer eğitim düzeylerinde bu fark bulunamadı. Ancak, anne ve babaların eğitim düzeyleri ile çocuklarının derslerinde başarıları bakımından aralarında ilişki Ki-kare testine göre, anlamlı bulunmadı ($p > 0.05$). Öğrencilerin bir veya birden fazla sosyokültürel etkinliklere katılmaları incelendiğinde; radyo-televizyon izleme %70,2 oranı ile en yüksek bulunurken, kitap-gazete okuma %66,4, tiyatro-sinemaya gitme %42,8, spor yapma %42,28, güzel sanatlarla ilgilenme %20,2 ve diğeri %8,4 olduğu tablo 4 ve şekil 5'de gösterildi. Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin bu dönem başarıları tablo 5 ve şekil 6'da dır. Buna göre

Tablo 4 : Öğrencilerin Sosyokültürel Etkinliklere Katılımı

Etkinlikler*	Sayı	%
Spor	301	42,28
Güzel Sanatlar	144	20,22
Radyo-Tv	500	70,22
Tiyatro-Sinema	305	42,84
Kitap-Gazete	473	66,43
Diğeri	60	8,43
(n=712)		

Şekil 4 : Öğrencilerin Ailelerinin Eğitim Düzeyleri

Şekil 5 : SDÜ Öğrencilerinin Sosyokültürel Faaliyetlere Katılımı

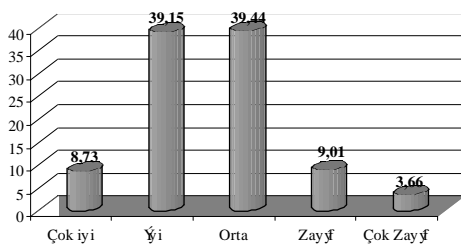
öğrencilerinin toplam başarısı %87.4 oranında bulunmuştur. Ki-kare testine göre; öğrencilerin sosyokültürel etkinliklere katılmaları ile derslerinde başarılı olmaları arasında ilişki anlamlı bulundu ($p < 0.05$).

Tablo 5 : Öğrencilerin Derslerinde Başarıları

Başarı Düzeyi	Sayı	%
Çok İyi	62	8.73
İyi	278	39.15
Orta	280	39.44
Zayıf	64	9.01
Çok Zayıf	26	3.66
Toplam	710	100.00

Tartışma ve Sonuç

Ülkemizde genelde sigara ve alkol içimi serbest olduğu için yüksek oranlarda bulunurken, madde bağımlılığı ise yasal kontrole rağmen artış eğilimindedir. Sigara

Şekil 6 : SDÜ Öğrencilerinin Derslerindeki Başarıları

içme yaşı ilköğretimin 5. sınıflarına kadar indiği bildirilmektedir. Sigara bağımlılarının 1/4 ü yalnızca sigara nedeniyle 65 yaşına varmadan ölmektedir. Türkiye'de yılda 35 bin kişi sırf bu yüzden ölmektedir. Sigaradan ölümler bu asrın ilk çeyreğinde 100 bini bulacağı tahmin edilmektedir (9). ABD'de 1990 yılında sigaraya bağlı ölümler tüm ölümlerin beşte biri olup, özellikle kardiyovasküler hastalığından ve her yıl 53.000 kişi de pasif içicilikten ölmektedir (18).

Horasan, Elazığ'da ortaokul son sınıf erkek öğrencilerinin %11.5, kız öğrencilerinin %1.9 oranında sigara içtiği ve yaşları ilerledikçe sigara içmenin artış gösterdiğini (19), Sezer, Ankara'da ortaokul son sınıf öğrencilerinin %5.17, lise ve dengi okulların son sınıf öğrencilerinin %24 oranlarında (20), Öztürk, Isparta'da ortaokul öğrencilerinin %5.1, lise öğrencilerinin %24 oranında sigara içtiğini ve bunun %20.5'i erkeklerde, %6.8'i kızlarda bulunduğunu, sınıflar ilerledikçe artarak son sınıflarda %42.1 oranına ulaştığını bildirilmektedir (21)

Erci, Erzurum'daki lise öğrencilerinin %18.8'inin sigara, %7.7'sinin alkol, %6.9'nun uhu kullandıklarını ve bunun nedeninin aile ve yakınlarının %35 oranda etkilediğini (12), Bilir, Hacettepe Üniversitesinin çeşitli fakülte ve yüksekokullarındaki 3. sınıf öğrencilerinden erkeklerin %41.5, kızların %29.1 oranında sigara içtiği, erkeklerin %52.4'nün, kızların %32.8'nin içki kullandıkları ve erkeklerin %48'inin, kızların %62.7'sinin ilaç aldıklarını (22), Turgut Özal Tıp Merkezinde çalışan hekimlerin %45.9, hemşirelerin %40.3 ve tıp öğrencilerinin sigara içme alışkanlığının %39 oranlarında olduğu ve bunun sınıflar ilerledikçe arttığı bildirilmektedir (23). Herken, Konya il merkezindeki ortaokul, lise yüksekokul ve çıraklık eğitimindeki 12-21 yaş öğrencilerinde ortalama %16.6, ortaokulda %6.4, lisede %17.9 ve yüksekokulda %26.9 oranında sigara içtiğini bunu ailenin gelir düzeyi, eğitimi, işi ve demografik özelliklerinin istatistiksel olarak etkilemediğini ancak, babası otoriter olanların daha çok sigara içmede

etkili olduğunu bildirmiştir (24). Öztanrıöver, deneklerin %35.5'inin ev içi ve yakınlarının alkol ve sigara içtiğini fakat, bunun sosyoekonomik düzeyle ilgisinin olmadığını bildirmiştir (25).

1991 verilerine göre ABD'de sigara içme prevalansı %25.7, 25-44 yaş grubunda en yüksek olduğunu (26). İngiltere'deki 7 tıp fakültesi öğrencilerinden %48 oranında erkekler, %38 oranında kızların sigara içtiği, yüksek oranda alkol alanların %12 si erkek, %7 sinin kız olup yasa dışı ilaç kullanma oranının %36 olduğu bildirilmiştir(27). Leeds Üniversitesi Tıp öğrencilerinden %86'nın alkol kullandığı, yasa dışı ilaç kullanımı erkeklerde %28.3, kızlarda %35.6 olup en çok kullanılan ilacın cannabis olduğu bildirilmiştir (28). Newcastle tıp fakültesinin 2. sınıfında alkol kullanımı %25.5, cannabis ilaç kullanımı %49.2, diğer ilaçların kullanım oranı %20.9 dur (29). İngiltere'deki diş hekimliği öğrencilerinin 2. sınıfta alkol kullanımı %47 iken son sınıfta %25, tıp fakültesi öğrencilerinde bu durum %33 ve %43 oranlarında olup, yasa dışı ilaç kullanımı diş hekimliği 2. Sınıfında %47, son sınıfında %54 olduğu bildirilmiştir (30). İngiltere'deki bir diş hekimliği fakültesi öğrencilerinde alkol kullanımı erkeklerde %63, kızlarda %42 ve cannabis kullanma oranının %55 olduğu bildirilmiştir (31). Taiwan'da 13-18 yaş orta-lise-yüksekokul öğrencilerinde sigara içilmesi %15.4, alkol kullanımı %16.7 ve yasadışı madde kullanımının %1.5 olduğunu bildirirken sigaraya başlama yaşının 12 yaş, alkol kullanımının kızlarda daha fazla olduğunu vurgulanmıştır (32). İngiltere'deki üniversite öğrencilerinin %11'i alkol içmediği, içenlerin de %61'i erkek, %48'i kızların olduğu bildirilmiştir. Cannabis kullanma erkeklerde %60, kızlarda %55 ve diğer yasadışı ilaç kullanımı %33 olduğu bildirilmiştir (33). Avustralya'daki öğrencilerde sigara kullanımı 17 yaş erkeklerde %51, kızlarda %46 dır (34).

Bumin, gençlik döneminin morbidite ve mortalite sorunlarını dile getirirken başta alkol olmak üzere psikoaktif maddeler de

ölüm nedenleri içinde olduğunu bildirmiştir (35).

Çalışmamızda Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinde %48 olarak bulunan sigara içme oranının ülkemiz orta ve lise dönemi öğrencilerinden ve Taiwan 'daki öğrencilerin oranlarından yüksek ise de genelde diğer yurt içi ve yurt dışı benzer çalışmalarda bildirilen oranlar düzeyinde bulunuşu ileride doğacak sağlık sorunları açısından önemlidir. Çalışma grubumuzda %15.0 oranında alkol kullanımı yurt içi ve batı ülkelerinde bildirilen değerlerden düşük bulunmasına rağmen, SDÜ öğrencilerinde de alkol kullanma konusu dikkat çekici düzeydedir. Diğer alışkanlıklar olarak bulunan %23.7 oranı sadece madde bağımlılığı anlamına gelmediğinden tartışılmamıştır. Ancak, bu konuda bariz bir çalışmaya gereksinim vardır. Öğrencilerin kahvehane alışkanlığı her ne kadar %12.7 oranında ise de bununla ilgili bir çalışmaya rastlanamadığı için yorumlanamamıştır.

Çalışmamızda; %70.2 oranı ile en fazla radyo-televizyon izleme, kitap-gazete okuma %66.4, tiyatro-sinema izleme %42.8, spor yapma %42.28, güzel sanatlarla ilgilenme %20.2 ve diğer uğraşlar %8.4 oranlarında bulunması nedeniyle arzu edilen düzeylerde olmadığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin sosyokültürel etkinliklere katılıp katılmamaları ile derslerinde başarılı olma ilişkisi anlamlı derecede farklı bulunması değerlendirilebilir. Bu durum, Çam'ın bildirdiği öğrencilerin bir sanat ve/veya sporla uğraşmaları sonucunda benlik saygılarının arttığı bilgisi ile örtüşmektedir (36).

Ki-Kare testine göre; öğrencilerin kötü alışkanlıkları ile babalarının eğitim düzeyleri ile ilişkisi anlamsız iken, annelerinin eğitim düzeyleri arasında ilişkinin anlamlı bulunuşu dikkat çekicidir. Bununla beraber öğrencilerin aylık gelirleri ile kötü alışkanlıklarının ilişkisi anlamlı oluşu su götürür ise de kaynaklarda, öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik kültürel özelliklerinin rolü olmadığı bilgisi ile tam örtüşmemesi ortam koşullarına bağlı olsa gerekir. Ailelerin

eğitim düzeyleri ile öğrencilerin başarıları arasındaki ilişki anlamsız olması doğal kabul edilebilir. Kaynaklarda bu yönde bulgu olmadığından yorumlanamadı.

Sonuç

SDÜ öğrencilerinin %51.0 oranında Isparta'dan daha gelişkin illerden geldikleri, anne-babalarının lise ve üniversite mezunu yönünden Isparta ve Türkiye ortalamasından daha yüksek oluşu dikkat çekicidir (16,17). Sağlığa zararlı olan alışkanlıklara önemli oranda kapılmaları yanı sıra kendilerini geliştirecek güzel sanatlara ilgileri düşük oranda ve kitap-gazete okumaları orta düzeydedir. Öğrencilerin başarılarının toplamı %87.4 oranda ise de, önemli orandaki başarısızlıkları yadsınamaz. Bulgular bize çoğunluğu gelişmiş illerden gelen öğrencilerin Süleyman Demirel Üniversitesini bölgelerindeki üniversitelere alternatif olarak tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Başarılarını artırmak için öğrencilerin zararlı alışkanlıklardan korunmaları ve boş zamanlarını güzel sanatlarla ve sporla uğraşmaları yönünde özendirici tedbirlerin alınması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Kaynaklar

1. Anonim. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara 1999; 5-6.
2. Karataş İ. Gençlerin Önemli Sağlık Sorunları. Ed: Öztürk Y. Gençlerin Sağlık Sorunları 5-7 Mayıs III. Halk Sağlığı Günleri Kongresi 1993; 25-33
3. Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2001; 74.
4. Yörükoğlu A. Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Tisa Matbaası, Ankara 1985; 277-282
5. Bertan M., Güler Ç., Pekcan H. Adölesans (Delikanlılık) Sağlığı, Halk Sağlığı - Temel Bilgiler. Ankara 1995; 188-210
6. Erefe İ., Kocaman G., Bayık A., Bahar Z., Aydemir G. Adölesan "Ergenlik" Dönemi Sağlık, Halk Sağlığı Hemşireliği. Ege Üniversitesi Matbaası İzmir 1989; 249-250
7. Dirican R., Bilgel N. Gençlerin Sağlık Sorunları. Halk Sağlığı (Toplum Hekimliği) 2. Baskı, Uludağ Üniversitesi Bursa 1993; 419-421
8. Selçuk ZT. Yalancı Dost, Sinsi Düşman Sigara. Actual Medicine; Ocak 2001; 77-84
9. Anonim. Sigaranın Bedeli (31 Mayıs Dünya Sigarasız Günü nedeniyle Sigara ve sağlık Ulusal Komitesinin Düzenlediği basın Toplantısı Metni 30 Mayıs 1995) Sağlık

- İçin Sigara Alarmı 1995;2(1):1-3
10. Gürçağan A., Kadı H., Özkan., Özçelik F., Kurum T., Altun A. Kronik Sigara İçenlerde Sol Ventrikül Sistolik Fonksiyonları. Trakya Üniversitesi Tıp Fak. Derg. 1995 (1,2,3);12:109-111
 11. Sezer RE. (Editör). Sigara Alarmı, Pasif İçicilik - Çevredeki Sigara Dumanı ve Sağlık. Sağlık İçin Sigara Alarmı Dergisi Özel Ek. 1992; 1-3
 12. Erci B. Lise Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı ve Etkileyen Ailesel Faktörler. 22-24 Haziran 1999 VII. Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildiri Özet Kitabı, Erzurum 1999; 51
 13. Evlice Y.E., Özpoyraz N., Ünal M. Alkol Bağımlılarında Serum Magnezyum Düzeyleri. Ç.Ü. Tıp Fak. Derg. Adana 1993;18 (2): 103-105
 14. Öztanrıöver S.G., Tamam L., Demirhindi H., Evlice Y., Aslan A. Lise Öğrencileri Arasında Madde Kullanımı. <http://lokman.cu.edu.tr/psychiatry/egitim/mak/lisemad.htm>.
 15. Sümbülöğlu K., Sümbülöğlu V. Biyoistatistik. 7. Baskı, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara 1997; 156-178.
 16. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Devlet Planlama Teşkilatı. Ankara, 6. Baskı;1996;7-68
 17. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (Isparta). Devlet İstatistik Enstitüsü. Ankara; 1997;18
 18. Bartecchi C.E., Mac Kenzie T.D., Schrier R.W. The Human Costs of Tobacco Use (First of two parts). N. England J.Med1994;330: 907
 19. Horasan E., Sezer R.E. Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinde Sigara Kullanım Prevalansı. Sağlık İçin Sigara Alarmı 1995;2(1): 17-26
 20. Sezer RE. Ankara'da Ortaöğretim Düzeyinde Sigara İçme Alışkanlığı Sorunu. TAG 500 1983;15
 21. Öztürk M., Şahin Ü., Aslankoç R., Çakmak A. Isparta'da Ortaöğretimde Okuyan Öğrencilerin Sigara İçme Durumu. 29-31 Mayıs Uluslararası Katılımlı Sigara ve Sağlık Ulusal Kongresi Özet Kitabı İstanbul 1999; 21. Poster
 22. Bilir Ş. Hacettepe Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara-Alkol-İlaç Alma ve Bağımlılık Yapan Maddeleri Kullanma Alışkanlığının Araştırılması. Sağ. Bakan. Sağlık Dergisi 1993; 65(1): 65-75
 23. Güreş G., Pehlivan E., Eğri M. Turgut Özal Tıp Merkezi Hekim, Hemşire ve Tıp Öğrencilerinde Sigara İçme Sıklığı. T. Ö. Tıp Mer. Dergisi 1997; 4(4): 407-412
 24. Herken H., Özhan İ., Kaya N., Turan M., Aşkın R. Gençlerdeki Sigara Kullanımında Anne Baba Tutumunun ve Sosyo-Kültürel Düzeyin Etkisi. Genel Tıp Der. 1997; 7 (4): 189-193.
 25. Öztanrıöver G. S., Tamam L., Demirhindi H., Evlice Y. E., Aslı A. <http://lokman.Cu.edu.tr/psychiatry/egitim/mak/lisemad.htm>
 26. Özbay G. Sigaranın Arterioskleratik Kardiyovasküler Hastalıklara Üzerine Etkisi. T.Ü. Tıp Fak. Dergisi1995; 12 (1,2,3): 267-272
 27. Webb E., Ashton CH., Kelly P., Kamah F. An Update On British Medical Students Lifestyle. Med. Educ. 1998; 32 (3): 325-31
 28. Pickard M., Bates L., Doriaen M., Greinq H., Saint D. Alcohol and Druq Use in Second-Year Medical Students at the University of Leeds. Med. Educ. 2000; 34 (2): 148-50

29. Ashton CH., Kamali F. Personality, Lifestyles Alcohol and Drug Consumption in a Sample of British Medical Students. *Med. Educ.* 1995; 29 (3): 187-92
30. Newbury- Birch D., Lowary RJ., Kamali F. The Changing Patterns of Drinking, Illicit Drug Use, Stress, Anxiety and Depression in Dental Students in a UK Dental School: A Longitudinal Study. *Dent J.* 2002; 192 (11): 646-9
31. Underwood B., Fox K. A Survey of Alcohol and Drug Use Among UK Based Dental Undergraduates. *Br. Dent. J.* 2000; 189 (6): 314-7
32. Chou P., Liou MY., Lai MY., Hsiao ML., Chang HJ. Time Trend of Substance Use Among Adolescent Students in Taiwan 1991-1996. *J. Formos Med Assoc.* 1999; 98 (12): 827-31
33. Webb E., Ashton CH., Kelly P., Kamali F. Alcohol and Drug Use in UK University Students. *Lancet* 1996; 348 (9032): 922-5
34. Hill DJ., White VM., Williams RM., Gardner GJ. Tobacco and Alcohol Use Among Australian Secondary School Students in 1990. *Mwed. J. Aust.* 1993; 158 (4): 228-34
35. Bumin MA. Gençlik Döneminin Morbidite ve Mortalite Sorunları 5-7 Mayıs 1993 III. Halk Sağlığı Günleri Kongresi Kayseri 1993;1-4
36. Çam O., Khorshid L., Altuğ S. Öğrencilerin Çalışma Davranışı, Sınav Kaygısı ve Benlik Saygısının Başarı Düzeyine Etkisinin İncelenmesi. *E.Ü.HYO Dergisi.* 1998; 14 (3): 243-255,